

**ความรู้และพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังโครงการก้างใจฯ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง
จังหวัดชัยนาท**

**Knowledge and behavior in applying sufficiency economy philosophy for the
inmates' lives in the Kamlangjai Project. Khao Phlong Temporary Prison
Chainat Province**

พยอม ราชสม¹
พิพัฒน์ ไทยอารี²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังโครงการก้างใจฯ (2) ศึกษาพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังโครงการก้างใจฯ (3) ศึกษาความรู้กับพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการก้างใจฯ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ต้องขังโครงการก้างใจฯ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท จำนวน 50 ตัวอย่าง เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Means) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบสมมติฐานด้วยค่าสถิติ Chi-Square วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่าง และใช้สถิติทดสอบ ได้แก่ Kuder-Richardson (KR-20) และ Cronbach's Alpha Coefficient กำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ผลการวิจัย พบว่า

1) ระดับความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการก้างใจฯ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมมีระดับความรู้ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 13.44 เมื่อพิจารณาตามระดับความรู้ พบว่า มีความรู้อยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด (ร้อยละ 70.00) และความรู้ระดับสูง (ร้อยละ 30.00)

2) ระดับพฤติกรรมของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการก้างใจฯ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมอยู่ในระดับสูง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.43 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.18 เมื่อจำแนกตามรายชื่อพบว่า รายชื่อที่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ฟังตนเองก่อนฟังคนอื่น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

² อาจารย์ที่ปรึกษา

เท่ากับ 1.92 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 รองลงมา ได้แก่ เมื่อได้รับมอบหมายงาน จะรีบดำเนินการ มีค่าเฉลี่ย 1.90 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.30

3) ความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท พบว่าค่า Sig. เท่ากับ 0.474 ซึ่งมากกว่า 0.05 (ปฏิเสธสมมติฐาน) ไม่มีความสัมพันธ์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท

บทนำ

กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลระบบกระบวนการยุติธรรมของประเทศทั้งการพัฒนากฎหมายและระบบบริหารด้านการยุติธรรม ปัจจุบันมีผู้ประกอบการที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและถูกควบคุมตัวที่กรมราชทัณฑ์มีปริมาณสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มปริมาณของผู้ประกอบการอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น ทำให้เกิดเป็นปัญหา “คนล้นคุก” จากปริมาณผู้ต้องขังที่หนาแน่นในเรือนจำอย่างมาก ยากต่อการจัดการในการแก้ไขพฤติกรรมให้ผู้ต้องขังกลับกลายเป็นคนดี

นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมยังมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการสนองงานในโครงการกำลังใจ ในการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเรือนจำ โดยเฉพาะการปรับใช้ในเรือนจำชั่วคราว ซึ่งควบคุมผู้ต้องขังที่ต้องโทษเป็นครั้งแรกและใกล้พ้นโทษโดยเหลือโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือจำคุกมาแล้ว 1 ใน 3 ของโทษที่ได้รับ หรือพักโทษกรณีพิเศษ และผ่านกระบวนการจำแนกลักษณะพฤติกรรม

เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท เป็นหนึ่งในเรือนจำชั่วคราวนำร่องตามโครงการกำลังใจ ที่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขังออกสู่สังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความรู้และพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ในการนำหลักสูตรการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในเรือนจำ ที่ส่งผลทำให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยศึกษาจากการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังในโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังที่กระทำความผิดให้กลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตภายหลังการพ้นโทษ ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำ ส่งผลให้ปัญหาคนล้นคุกลดลงงบประมาณ ในการดูแล และลดผลกระทบต่อสังคมไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท
3. เพื่อศึกษาความรู้กับพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง ที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้และพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังโครงการกำลังใจ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท ได้แก่

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมี พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหรา หรือแม้บางอย่างอาจดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำแล้วมีความสุข ถ้าทำได้ ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ (คำพ่อสอนประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, 2549, น. 9)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2550, น. 56) ได้อธิบายถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งประกอบหลักการหลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ อาทิ 1. เป็นปรัชญาแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ 2. เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง 3. จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี 4. ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน 5. จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน 6. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

ประเวศ วะสี (2541: น. 3) ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง การมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมพอเพียง

และมีความเอื้ออาทรต่อกัน หลักของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ เศรษฐกิจที่สามารถบูรณาการได้อย่างมีดุลยภาพ เป็นปกติยั่งยืน

Bloom (อ้างถึงใน ศิพล รื่นใจชน, 2549, น. 10) ได้จำแนกความหมายของความรู้ความเข้าใจไว้ ดังนี้ ความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึง หรือระลึกได้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นตอนที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง และความรู้เรื่องสากล เป็นต้น

ลักขณา สริวัฒน์ (2544, น. 17) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมในมนุษย์ไว้ว่า คือ การกระทำหรือกิริยาที่แสดงออกมาทางร่างกาย กล้ามเนื้อ สมอง ในทางอารมณ์ ความคิด และความรู้สึก พฤติกรรมเป็นผลจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งใดมากระตุ้นจะทำให้มีการตอบสนองทันที

นักพฤติกรรมศาสตร์ ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมไว้ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ (จีระศักดิ์ เจริญพันธ์ และเฉลิมพล ต้นสกุล, 2549, น. 5) ดังนี้

แนวคิดที่ 1 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมเกิดจากการตัดสินใจของตนเอง (ปัจจัยภายในตัวบุคคล) รากฐานของแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนั้น มาจากองค์ประกอบภายในตัวบุคคลอันได้แก่ ความรู้ เจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม แรงจูงใจ และความตั้งใจ เป็นต้น” ดังนั้น นักพฤติกรรมศาสตร์ที่สนใจแนวคิดนี้ จึงมุ่งศึกษาและสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีเกี่ยวกับเจตคติ และการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ทฤษฎีแรงจูงใจ เป็นต้น

แนวคิดที่ 2 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมเกิดจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล รากฐานของแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมเกิดจากปัจจัยภายนอก ตัวบุคคล” ดังนั้น นักพฤติกรรมศาสตร์กลุ่มนี้ จึงสนใจศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา องค์ประกอบด้านประชากร ลักษณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น

แนวคิดที่ 3 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมมาจากปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย รากฐานของแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมมาจากปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัยด้วยกัน ทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล และปัจจัยภายนอกตัวบุคคล”

สรรพวุฒิ พิพัฒน์พันธ์ พ.ต.ต. (2538, น. 13 อ้างถึงใน อัจฉราพร ปะที, 2559) ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นซึ่งมีความสัมพันธ์กับความรู้ไว้ 2 ปัจจัย ที่มีลักษณะคล้ายกัน ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ระดับการศึกษา การศึกษามีอิทธิพลต่อการแสดงออก เพราะจะทำให้บุคคลมีความรู้ และมีความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผล

1.2 ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ในการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันออกไป

1.3 สถานภาพทางสังคม หมายถึง สิทธิและหน้าที่ที่พึงมีต่อผู้อื่น และสังคม

1.4 ประสบการณ์ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และส่งผลต่อความคิดเห็น

2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

2.1 ครอบครัว หมายถึง การสะสมความรู้โดยทางตรงหรือทางอ้อม จากระเบียบ วิธีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ และค่านิยมต่าง ๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมนั้น

2.2 กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง มีอิทธิพลต่อบุคคลเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อบุคคลอยู่ในกลุ่มหรือสังคมใด ก็ต้องยอมรับ และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มและสังคมนั้น

2.3 สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงในความคิดเห็นของบุคคล

เอียรธิดา เหมพิพัฒน์ (2546) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาศาสนาบัณฑิตพัฒนา บริหารศาสตร์ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กุลวดี ล้อมทอง วีระภัทรานนท์ (2550) การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ศึกษากรณีบุคลากรสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

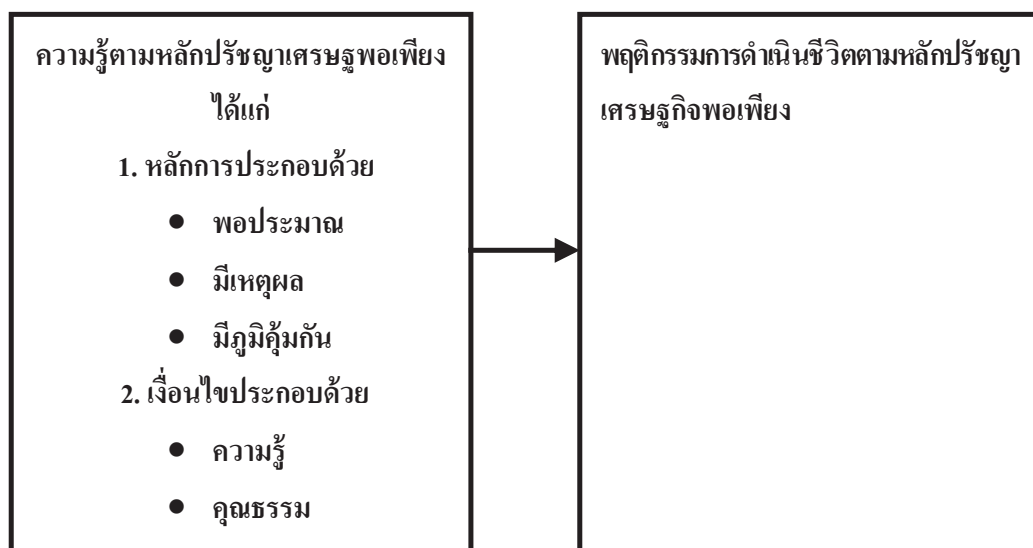
สุมาลี จันทร์ชลอ และคณะ(2551) ได้ทำการศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยความรู้และพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังโครงการกำลังใจเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ดังภาพ

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ต้องขังโครงการกำลังใจ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท รวมเป็นจำนวนประชากรทั้งสิ้น 50 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสร้างกรอบแนวคิด จำนวน 3 ตอน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงปริมาณ แบบสอบถามที่แก้ไขสมบูรณ์แล้วไปทดลองใช้ (try out) กับผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดชัยนาท ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ระดับความรู้ แบบสอบถามเป็นแบบ 5 ตัวเลือก โดยมีคำตอบที่ถูกต้องเพียง 1 ตัวเลือก ใช้สูตรคูตอร์ริชาร์ดสัน (KR-20) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ มีค่าเท่ากับ 0.892 และการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ระดับพฤติกรรม เป็นแบบสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) ใช้สูตรสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient) ของ Combrash มีค่าเท่ากับ 0.752 และทดสอบสมมติฐานด้วยค่าสถิติ Chi-Square

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสอบถามประเภทตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ อายุ การศึกษา ภูมิลำเนา คดีที่ต้องโทษ กำหนดโทษ ระยะเวลาที่ต้องโทษตาม คำพิพากษา และอาชีพก่อนต้องโทษ

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น 5 หมวด คือ หมวดการเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย จิตใจ ด้านการเตรียมความพร้อมด้านอาชีพอิสระ ด้านเตรียมความพร้อมด้านครอบครัว ชุมชน และสังคม ด้านการพัฒนาจิตใจและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และ विशาสัมมัญ เป็นแบบสอบถามแบบ 5 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยมีคำตอบที่ถูกต้องเพียง 1 ตัวเลือก โดยเกณฑ์การตรวจให้คะแนน ดังนี้ ถูก = 1 คะแนน ผิด = 0 คะแนน

ตอนที่ 3 การวางแผนชีวิตภายหลังการพ้นโทษ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านพอประมาณ ด้านมีเหตุผล ด้านมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านความรู้ และด้านคุณธรรม เป็นแบบสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) มี 3 อันดับ จำนวน 25 ข้อ โดยเกณฑ์การตรวจให้คะแนน มีดังนี้

คะแนนบ่อยครั้ง	ให้ 2 คะแนน
นาน ๆ ทำครั้ง	ให้ 1 คะแนน
ไม่เคย	ให้ 0 คะแนน

ตอนที่ 4 ปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำความรู้หลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยไปใช้ในการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ แบบสอบถามลักษณะปลายเปิด

ตอนที่ 5 ทดสอบสมมติฐานด้วยค่าสถิติ Chi-Square วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่าง

สรุปผลการวิจัย

จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 50 ตัวอย่าง ผลที่ได้จากการเก็บแบบสอบถาม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลได้ผลสรุป ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ต้องขังโครงการกำลังใจ เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท จำแนกตาม อายุ การศึกษาก่อนต้องโทษ ภูมิลำเนา คดีที่ต้องโทษ ระยะเวลากำหนดโทษ ระยะเวลาที่ต้องโทษตามคำพิพากษา อาชีพก่อนต้องโทษ ดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุต่ำกว่า 30 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.00 รองลงมาอายุระหว่าง 30 – 39 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.00 การศึกษาก่อนต้องโทษระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.00 รองลงมามัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็น ร้อยละ 30.00 ภูมิลำเนาอยู่ภาคกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.00 รองลงมาภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 14.00 ต้องโทษคดี พรบ.ยาเสพติด มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.00 รองลงมาคดีความผิดต่อชีวิต คิดเป็นร้อยละ 14.00 ระยะเวลากำหนดโทษ ต่ำกว่า 5 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.00 รองลงมา 5 – 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.00 ระยะเวลาที่ต้องโทษตามคำพิพากษา ต่ำกว่า 5 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.00 รองลงมา 5 – 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 16.00 และอาชีพก่อนต้องโทษรับจ้างมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.00 รองลงมา ธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 18.000

2. ด้านความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจฯ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท จำแนกตามหมวดวิชา ได้แก่ การเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย จิตใจ การเตรียมความพร้อมด้านอาชีพอิสระ การเตรียมความพร้อมด้านครอบครัว ชุมชน และสังคม การพัฒนาจิตใจและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และวิชาสามัญ พบว่า ภาพรวมมีระดับความรู้ในระดับ ปานกลาง ค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 13.44 เมื่อพิจารณาตามระดับความรู้ พบว่า มีความรู้อยู่ในระดับปานกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.00 และความรู้ระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 30.00

3. ด้านพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจฯ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท จำแนกตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านมีเหตุผล ด้านภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านความรู้ และด้านคุณธรรม พบว่าภาพรวมมีผลพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับสูง ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 1.43 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.18 เมื่อจำแนกตามรายข้อ พบว่า รายข้อที่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ฟังตนเองก่อนฟังคนอื่น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.92 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 รองลงมา ได้แก่ เมื่อได้รับมอบหมายงาน จะรีบดำเนินการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.90 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.30 ใช้น้ำไฟ ด้วยความประหยัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.82 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.39 และแบ่งปันกับข้าวให้เพื่อนข้างบ้าน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.78 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.42 ส่วนระดับพฤติกรรมที่อยู่ในระดับต่ำ ได้แก่ ใช้สินค้ายี่ห้อต่างประเทศที่มีราคาแพง

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.42 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.57 ซึ่งเป็นค่าถามด้านลบ (Negative) ถือว่าผู้ต้องขังมีพฤติกรรมอยู่ในระดับต่ำ

4. จำแนกระดับพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท จำแนกตามระดับพฤติกรรมสูง กลาง ต่ำ พบว่า พฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ อยู่ในระดับสูง มากที่สุด ร้อยละ 66.00 และระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 34.00 ระดับต่ำไม่มี

5. ด้านความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท พบว่า ค่า Sig. = 0.474 ซึ่งมากกว่า 0.05 (ปฏิเสธสมมติฐาน) ไม่มีความสัมพันธ์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ความรู้ ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัย เรื่อง ความรู้และพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังโครงการกำลังใจเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นเรือนจำที่มีเฉพาะผู้ต้องขังเพศชาย ผู้วิจัยพบประเด็นที่ควรอภิปราย ดังนี้

1. ผลการวิจัยระดับความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่ เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าผู้ต้องขังผ่านการอบรมหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเพียงระยะหนึ่ง และกลุ่มผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 62 ต่ำกว่าระดับมัธยมร้อยละ 26 สูงกว่าระดับมัธยมร้อยละ 12 ซึ่งเป็นระดับการศึกษาของกลุ่มผู้ต้องขังส่วนใหญ่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสรรพวุฒิปิพัฒนพันธ์ พ.ต.ต. (2538, น.13) ที่กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มากน้อยไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ในแต่ละสถานการณ์ ได้แก่ 1. ปัจจัยส่วนบุคคลซึ่งประกอบไปด้วยระดับการศึกษา ความเชื่อ สถานภาพทางสังคม และประสบการณ์ 2. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยครอบครัว กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง และสื่อสารมวลชน และสอดคล้องกับ Bloom (อ้างถึงใน ศิพล รื่นใจชน, 2549, น.10) ที่กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึง หรือระลึกได้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ขั้นตอนที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง และความรู้เรื่องสากล เป็นต้น

2. ผลการศึกษาพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าสภาพทางสังคม สิทธิและหน้าที่พึงมีต่อผู้อื่นของผู้ต้องขังไม่มีความแตกต่างกัน อีกทั้งปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของผู้ต้องขังที่ดำเนินชีวิตชีวิตอยู่ร่วมกันและต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของเรือนจำ ย่อมมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการกำหนดให้มีพฤติกรรมที่ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ลักขณา สรีวัฒน์ (2544, น. 17) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมในมนุษย์ไว้ว่า คือการกระทำหรือกิจวัตรที่แสดงออกมาร่างกาย กล้ามเนื้อ สมอง ในทางอารมณ์ ความคิด และความรู้สึก พฤติกรรมเป็นผลจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งใดมากระตุ้นจะทำให้มีการตอบสนองทันที

3. ผลการศึกษาคำถามความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น ความรู้ในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจ ของเรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมที่นักพฤติกรรมศาสตร์ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมไว้ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ (จีระศักดิ์ เจริญพันธ์ และเฉลิมพล ต้นสกุล, 2549, น. 5) ดังนี้ แนวคิดที่ 1 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมเกิดจากการตัดสินใจของตนเอง แนวคิดที่ 2 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมเกิดจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล แนวคิดที่ 3 เชื่อว่าสาเหตุของพฤติกรรมมาจากปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัย ซึ่งจะเห็นได้ว่าทั้ง 3 แนวคิดได้พัฒนามาจากหลักการวิเคราะห์การเกิดของพฤติกรรมที่ว่า “การแสดงออกของพฤติกรรมหนึ่ง ๆ อาจมาจากหลายสาเหตุก็ได้”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะการวิจัย ดังนี้

1. การพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรการเรียนรู้โครงการกำลังใจ โดยเนื้อหาของการอบรมผู้ต้องขังของหลักสูตรโครงการกำลังใจ ควรมีความสอดคล้องกับทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่ของเรือนจำ ซึ่งจากเดิมการจัดหลักสูตรอบรมผู้ต้องขังโครงการกำลังใจ จะใช้หลักสูตรกลางที่กำหนดโดยกรมราชทัณฑ์ โดยเนื้อหาวิชาที่บรรจุในหลักสูตร มีระยะเวลาในการเรียนรู้รวม 5 เดือน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการละลายพฤติกรรม และสร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 2 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ และการใช้ชีวิตอย่างมีภูมิคุ้มกัน ส่วนที่ 3 เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร การเกษตรแบบยังชีพ และการผลิตพืชอาหารปลอดภัย ส่วนที่ 4 กิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ซึ่งเนื้อหาในส่วนที่ 1, 2 และ 4 สามารถคงเดิมได้

เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ที่การพัฒนาด้านจิตใจ ทักษะคิด และการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม ส่วนเนื้อหา ส่วนที่ 3 เป็นการเน้นเฉพาะการทำการเกษตรที่มีเฉพาะการเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ไม่มีเนื้อหาในด้านการพัฒนาสู่อาชีพ ซึ่งมีความสำคัญที่ผู้ต้องขังเมื่อเรียนรู้แล้วจะสามารถนำไปต่อยอดและเหมาะสมกับแต่ละบุคคล ประกอบกับพื้นฐานผู้ต้องขังแต่ละรายอาจมีความแตกต่างกัน ซึ่งบางรายอาจมาจากครอบครัวที่ไม่ได้ทำการเกษตร ดังนั้น การปรับเนื้อหารายวิชาในส่วนที่ 3 ให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับผู้เรียน จะทำให้ศักยภาพการเรียนรู้ ความสนใจในการเรียนรู้มากขึ้น และสามารถปรับไปใช้ได้กับทุกเรือนจำชั่วคราวในโครงการกำลังใจฯ

2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ควรเน้นให้ผู้ต้องขังเป็นศูนย์กลางคือ การที่เรือนจำต้องเน้นกระบวนการปลูกฝังจากภายใน (Internalization) กล่าวคือ มีกระบวนการที่เน้นให้ผู้ต้องขังซึมซับถึงการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตโดยไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะเพียงการอบรมและการนำไปปฏิบัติเท่านั้น หากแต่จะต้องเน้นให้ผู้ต้องขังเข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการทดลองปฏิบัติที่เริ่มจากตนเอง เป็นต้นว่า การรู้จักตนเอง การประมาณตนเอง การใช้ชีวิตอย่างมีเหตุมีผล มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ กระบวนการให้ผู้ต้องขังเป็นศูนย์กลางจะต้องเน้นกระบวนการถ่ายทอดที่ฝึกให้ผู้ต้องขังเริ่มกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์และต่อยอด โดยปราศจากการบังคับหรือสั่งให้ทำแบบสายการบังคับบัญชา หากแต่จะต้องเริ่มปลูกฝังให้ผู้ต้องขังเริ่มคิด วิเคราะห์ศักยภาพ วิเคราะห์ความสามารถและบทบาทการวางแผนอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน

3. การสร้างบรรยากาศในการควบคุมผู้ต้องขังให้มีความผ่อนคลาย เน้นการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เน้นวิธีการให้ผู้ต้องขังเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้ชีวิตและปฏิบัติจริง การเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังแสดงวิสัยทัศน์ ความรู้ ความสามารถด้วยตนเอง โดยการทดลองฝึกปฏิบัติ จัดสรรพื้นที่ในเรือนจำชั่วคราวให้กลายเป็นพื้นที่ทดลองปฏิบัติ จัดให้มีพื้นที่แสดงผลงานผู้ต้องขังและสนับสนุนให้มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย จากภายนอกเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ต้องขังมีความรู้จักและคุ้นเคยกับสังคมภายนอก เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนออกไปสู่ครอบครัว ชุมชน มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกและเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การให้ผู้ต้องขังเป็นวิทยากรในการเผยแพร่องค์ความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การนำผู้ต้องขังออกไปเรียนรู้และแลกเปลี่ยนจากภายนอกที่ไม่ได้อยู่เฉพาะในเรือนจำ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพและการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังโดยชุมชนและสังคมภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสนับสนุน

4. การสร้างต้นแบบด้านอาชีพที่เหมาะสมและสามารถเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเองของผู้ต้องขัง เพื่อให้มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิต ไปไหนไปไหนทำผิดในเส้นทางเดิมสามารถดำเนินชีวิตหลังพ้นโทษอย่างมีความสุขและมั่นคงทางชีวิต

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยความรู้และพฤติกรรมในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการกำลังใจฯ ของเรือนจำชั่วคราวในโครงการกำลังใจฯ ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อศึกษาความแตกต่างในการดำเนินชีวิตว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2. ควรศึกษาวิจัยถึงปัจจัยที่มีผลต่อความรู้และพฤติกรรมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำชั่วคราวในโครงการกำลังใจฯ ด้วยการศึกษาวินัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้งานวิจัยที่มีผลการศึกษาระดับสูง และสามารถนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงปริมาณ

3. ควรศึกษาวิจัยถึงปัจจัยที่มีผลต่อความรู้และพฤติกรรมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำชั่วคราวในโครงการกำลังใจฯ ภายหลังจากพ้นโทษแล้ว ด้วยการศึกษาวินัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้งานวิจัยที่มีผลการศึกษาระดับสูง และเพื่อให้เห็นพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ต้องขังชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- คำสอนพ่อ ประมวลพระบรมราชาไมทและพระดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. (2549). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตรศรี-สฤษดีวงศ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- กุลวดี ล้อมทอง วีระภักทรานนท์. (2550). การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ศึกษากรณี บุคลากรสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. ภาคนิพนธ์ปริญญา ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.
- จีระศักดิ์ เจริญพันธ์ และเฉลิมพล ต้นสกุล. (2549). พฤติกรรมสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. มหาสารคาม : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- เธียรธิดา เหมพิพัฒน์. (2546). ความคิดเห็นของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนาลังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2541). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2544). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- คิพล รื่นใจชน. (2549). ความรู้ความเข้าใจในสิทธิของประชาชนเกี่ยวกับธุรกิจเข้าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ศึกษากรณีประชาชนหมู่ 1 ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุมาลี จันทร์ชลอ และคณะ. (2551)” การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานคร. คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- สุเมธ ดันติเวชกุล. (2550). เศรษฐกิจพอเพียง: การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อัจฉราพร ปะที. (2559). ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง : กรณีศึกษาประชาชนในตำบลผาลังห์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.